

PROBLEMY I PERSPEKTYWY PRODUKCJI EKOLOGICZNEJ W ROLNICTWIE RODZINNYM NA UKRAINIE

YULIIA ZOLOTNYTSKA
OLEKSANDR OPALOV

Abstrakt

Artykuł przedstawia problemy rolnictwa ekologicznego na Ukrainie. Badanie wykazało, że drobni producenci z gospodarstw rodzinnych mają zdolność do produkcji produktów ekologicznych spełniających odpowiednie wymagania. W pracy przeprowadzono analizę SWOT procesu rolnictwa ekologicznego w gospodarstwach rodzinnych, w wyniku której zidentyfikowano główne możliwości i zagrożenia, mocne i słabe strony jego funkcjonowania i rozwoju. Pokazano strategię rozwoju ukraińskiego rolnictwa ekologicznego prywatnych gospodarstw chłopskich, która mogłaby umożliwić dalsze ich funkcjonowanie za pomocą strategicznych kierunków działań, takich jak: wprowadzenie ulg podatkowych dla producentów produktów ekologicznych; realizacja państwowego programu zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, „zielonej” turystyki i współpracy na obszarach wiejskich; zniesienie politycznych dźwigni wpływu na realizację polityki rolnej państwa; realizacja programu wspierającego rozwój usług doradczych w zakresie produkcji ekologicznej.

Słowa kluczowe: prywatne gospodarstwa chłopskie, gospodarstwa rodzinne, produkcja ekologiczna, analiza SWOT, strategia rozwoju.

Kody JEL: D13, Q12, Q13, R20.

Yuliia Zolotnytska, PhD, Assoc. Prof., Faculty of Economics and Management,
Zhytomyr National Agroecological University; 7, Staryi blvd., Zhytomyr, Ukraina (zolotyuliya@ukr.net).
ORCID iD: 0000-0002-9278-0707/

Oleksandr Opalov, PhD, Assoc. Prof., Faculty of Economics and Management,
Zhytomyr National Agroecological University; 7, Staryi blvd., Zhytomyr, Ukraina (opsan@ukr.net).
ORCID iD: 0000-0003-1984-8477)

Wprowadzenie

Wdrożenie globalnego procesu integracji i zjednoczenia gospodarczego, politycznego i kulturowego przyczyniło się do wzrostu globalnej konkurencji, włączając w to sektor rolny. Dlatego też ceny i warunki konkurencji na ukraińskim rynku rolnym są nieodłącznie powiązane z właściwymi rynkami innych krajów. Na obecnym etapie jednym ze sposobów zwiększenia konkurencyjności produktów rolnych jest wytwarzanie produktów ekologicznych na Ukrainie.

Organizacja Narodów Zjednoczonych ogłosiła lata 2019-2028 dekadą rolnictwa rodzinnego. Badania naukowe umożliwiły ponowne przemyślenie i rozpoznanie znaczenia i różnorodności produkcji towarów na małą skalę w sektorze rolnym. Naukowcy udowodnili, że rolnictwo rodzinne ma wyjątkową okazję, aby zapewnić bezpieczeństwo żywnościowe, racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych i ochronę środowiska, wytwarzać produkty ekologiczne, poprawić poziom życia ludności wiejskiej i osiągnąć zrównoważony rozwój obszarów wiejskich (Łukasik, 2011; Arbenz, Gould i Stopes, 2015). W przeciwieństwie do korporacji rolnicy rodzinni to realne osoby; mają osobisty związek ze swoimi gospodarstwami rolnymi i z innymi w swoich społecznościach. Czują się etycznie odpowiedzialni za troskę o swoje grunty oraz o swoich sąsiadów i klientów (Ikerd, 2016).

Standardy utrzymywane przez rządy państwowe i organizacje prywatne określają głównie minimalne wymogi dotyczące produkcji i przetwarzania ekologicznego. Jednakże często nie spełniają one w całości przepisów w zakresie zdrowia, ekologii, sprawiedliwości i dbałości, które stanowią rdzeń filozofii organicznej. Według naukowców wynika to z wykluczenia wielu producentów, którzy uprawiają swoje produkty ekologicznie bez certyfikacji ekologicznej, a mianowicie gospodarstw domowych i chłopów, którzy odgrywają kluczową rolę w wyżywieniu znacznej części ludności świata (Arbenz i in., 2016). Większość rolników na świecie to drobni rolnicy; odgrywają oni zasadniczą rolę we wspieraniu różnorodności biologicznej.

Obecnie rolnicy stoją w obliczu wielu trudności, takich jak niestabilność polityczna, silna konkurencja na tle globalnej integracji, rygorystyczne regulacje środowiskowe i skrajne zmiany klimatu, a także zmiany preferencji konsumentów i oczekiwań społecznych. Zdolność rolników do sprostania tym wyzwaniom uzależniona jest od ich zdolności adaptacyjnych (Darnhofer, Bellon, Dedieu i Milestad, 2010).

Badania możliwości adaptacyjnych i motywacji rolników do przejścia na rolnictwo ekologiczne wykazały, że rolnicy postrzegają rolnictwo ekologiczne jako sposób zwiększenia zdolności adaptacyjnych za pomocą czterech mechanizmów: ograniczenie ryzyka, stymulowanie uczenia się, zwiększenie satysfakcji zawodowej i umożliwienie im utrzymania rodzinnego gospodarstwa. Mentalność ulega zmianom. Nawet ci, którzy nie przechodzą na rolnictwo ekologiczne, myślą o ograniczeniu stosowania środków chemicznych. Tak więc, w kontekście niskich i zmiennych cen tradycyjnego mleka, rolnictwo ekologiczne postrzegane jest jako szansa oferująca lepsze perspektywy na przyszłość (Bouttes, Darnhofer i Martin, 2018). Różni się to od poprzednich badań, w których rolnictwo ekologiczne było uważane za ryzykowne, często z powodu braku wiedzy technicznej (Padel, 2001).

Identyfikacja problemu

Zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem Ukrainy (Ustawa Ukrainy nr 436-IV, 2019) sektor rolny reprezentowany jest przez różne organizacyjne i prawne formy zarządzania oraz przedsiębiorstwa różnej wielkości. Duże i średnie przedsiębiorstwa reprezentowane są przez przedsiębiorstwa prywatne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Wśród małych przedsiębiorstw i mikroprzedsiębiorstw wyróżniamy gospodarstwa rolne i spółdzielnie produkcyjne.

Wyżej wymieniona lista podmiotów gospodarczych nie uwzględnia jednak innej niewielkiej, lecz stosunkowo istotnej formy zarządzania, czyli prywatnych gospodarstw chłopskich. Według stanu na 01.01.2020 r. liczba właścicieli gruntów wynosi 6,9 mln, w tym 3,9 mln wyłącznych producentów rolnych zarejestrowanych jako prywatne gospodarstwa chłopskie. Wspomniane prywatne gospodarstwa chłopskie uprawiają 6,1 mln ha gruntów rolnych, co stanowi 15,9% wszystkich gruntów rolnych na Ukrainie. Dla porównania, 100 największych gospodarstw rolnych uprawia również około 6,3 mln ha gruntów na Ukrainie (Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy, 2019).

Zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem Ukrainy działalność tych prywatnych gospodarstw chłopskich nie ma zastosowania do działalności przedsiębiorczej (Ustawa Ukrainy nr 742-IV, 2015). Tak więc do niedawna rolnictwo rodzinne jako indywidualna działalność obywateli, nie posiadało ram prawnych i podatkowych.

Ustawa Ukrainy zmieniająca kodeks podatkowy Ukrainy i niektóre ustawy o stymulowaniu tworzenia i działalności gospodarstw rodzinnych z dnia 10.07.2018 nr 2497-VIII ustanawia cechy opodatkowania, wsparcia państwowego i państwowej rejestracji gospodarstw rodzinnych. Jednakże dziś chłopci wstrzymują się od rejestracji jako podmioty gospodarcze; większość z nich musi to zrobić z powodu zobowiązań podatkowych, błędnych przekonań co do własnych korzyści finansowych i braku wiedzy na temat rachunkowości.

Podstawa regulacyjna i gospodarcza produkcji i obrotu ekologicznymi produktami rolnymi i surowcami określona jest w ustawie Ukrainy w sprawie podstawowych zasad i wymogów dotyczących produkcji ekologicznej, obrotu i oznakowania produktów ekologicznych (Ustawa Ukrainy nr 2496-VIII, 2018).

Ustawa w pełni uwzględnia unijne dyrektywy i rozporządzenia (Rozporządzenie (UE) 2018/848, Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008), które umożliwiły dostosowanie ukraińskiego ustawodawstwa do europejskiego. Poprawiła ona wymogi dotyczące produkcji, oznakowania i obrotu produktami ekologicznymi; radykalnie zmieniła zasady certyfikacji produkcji; znacznie poprawiła wymogi dotyczące jednostek certyfikujących i kontrolerów; określiła odpowiedzialność za naruszenia ustawodawstwa w dziedzinie produkcji, obrotu i oznakowania produktów ekologicznych, zarówno dla producentów, jak i jednostek certyfikujących itp. Zgodnie ze wspomnianym aktem regulacyjnym na Ukrainie ustanowiono Państwowy Rejestr Producentów Ekologicznych. Bazy danych tego rejestru dostępne są dla wszystkich uczestników rynku w celu prowadzenia działalności gospodarczej. Konsumentów produktów naturalnych mogą otrzymać obszernie i wiarygodne informacje na temat producentów produktów ekologicznych, jednostek certyfikujących, dostępności nasion ekologicznych i materiałów nasadzeniowych.

Wśród głównych podmiotów rynku zajmujących się ekologiczną produkcją rolą największy udział, czyli 73,5%, mają prywatne przedsiębiorstwa rolne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, udział gospodarstw rolnych wynosi 15,5%, natomiast pozostały udział, wynoszący 11%, należy do osób fizycznych – podmiotów gospodarczych (Ministerstwo Polityki Rolnej Ukrainy, 2020). Prywatne przedsiębiorstwa rolne i spółki z ograniczoną odpowiedzialnością specjalizują się w uprawie ekologicznych warzyw, zbóż i nasion oleistych. Oprócz ekologicznych warzyw i zbóż gospodarstwa uprawiają również organiczne jagody. Osoby fizyczne (podmioty gospodarcze) specjalizują się głównie w produkcji ekologicznych produktów pszczelarskich. Wśród certyfikowanych producentów ekologicznych brak jednak gospodarstwa rodzinnego.

Tabela 1 przedstawia grupowanie gospodarstw domowych na Ukrainie według wielkości działek.

Tabela 1

*Podział gospodarstw domowych na obszarach wiejskich
według powierzchni gruntów 2019 (%)*

Gospodarstwa o powierzchni gruntów (ha):	Podział gospodarstw domowych na obszarach wiejskich według powierzchni wykorzystywanych gruntów	Odniesienie: Podział powierzchni gruntów wykorzystywanych przez gospodarstwa domowe według wielkości
0,50 i mniej	51,6	12,1
0,51–1,00	27,6	16,3
1,01–2,00	9,2	12,2
2,01 i więcej	11,6	59,4
2,01–5,00	8,0	16,7
5,01–10,00	2,1	12,2
10,01 i więcej	1,5	30,5

Źródło: Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy, 2019.

Według tabeli 1 11,6% (545,200 podmiotów) prywatnych gospodarstw posiada działki o powierzchni dwóch lub więcej ha, co stanowi 59,4% wszystkich gruntów rolnych uprawianych przez gospodarstwa chłopskie lub 4,1 mln hektarów. Dla porównania, w 2018 średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych wynosiła 36,6 ha w krajach europejskich i 41,9 ha w Unii Europejskiej. Dane uzyskane z grupy gospodarstw ekologicznych w Unii Europejskiej pokazują, że udział gospodarstw w zakresie od 2 do 9,99 ha wynosi około 27%, a udział gospodarstw rolnych od 10 do 19,99 ha wynosi 18% (Willer i Lernoud, 2019).

Dlatego uzasadnione jest przekonanie, że te prywatne gospodarstwa chłopskie posiadają optymalne działki do wytwarzania produktów ekologicznych. Celem naszych badań jest ustalenie potencjału gospodarstw rodzinnych w zakresie włączenia ich do rynku produktów ekologicznych.

Pozycja prywatnych gospodarstw chłopskich w sektorze rolnym Ukrainy

Produkcja ekologiczna to ogólny system zarządzania gospodarstwem rolnym i produkcji żywności, który łączy najlepsze praktyki środowiskowe, wysoki poziom różnorodności biologicznej, ochronę zasobów naturalnych, stosowanie wysokich standardów dobrostanu zwierząt oraz metodę produkcji zgodną z preferencjami niektórych konsumentów w odniesieniu do produktów wytwarzanych za pomocą naturalnych substancji i procesów (Rozporządzenie (UE) 2018/848).

Według Ministerstwa Polityki Rolnej na Ukrainie istnieje obecnie 675 podmiotów działających na rynku ekologicznym. 501 z nich to producenci, pozostali to handlowcy, przetwórcy lub nabywcy tak zwanych dzikich roślin. Całkowita powierzchnia certyfikowanych ekologicznych gruntów rolnych w 2018 r. wynosiła 421 tys. ha (1% całkowitej powierzchni gruntów rolnych na Ukrainie). W ciągu ostatnich pięciu lat całkowita powierzchnia ekologicznych gruntów rolnych na Ukrainie wzrosła 1,5-krotnie (Ministerstwo Polityki Rolnej Ukrainy, 2020).

W 2018 r. wyeksportowano około 85% ukraińskich produktów ekologicznych. Zysk z eksportu wyniósł około 99,7 mln EUR. Głównymi odbiorcami są UE i Szwajcaria, a także USA, Australia, Kanada i kraje azjatyckie, stanowiące nieco mniejszą część. Główne produkty eksportowe to ziarna, nasiona oleiste, rośliny strączkowe, jagody, owoce i dzikie rośliny (Willer i Lernoud, 2019). Eksportowana jest również mączka słonecznikowa, mąka, olej słonecznikowy, nasiona słonecznika, koncentrat jabłkowy, orzechy i sok brzozy. W 2018 r. krajowy rynek konsumencki produktów ekologicznych na Ukrainie wyniósł 29,4 mln EUR, a konsumpcja na mieszkańca 0,68 EUR (dla porównania: przeciętny konsument europejski wydaje rocznie 40,8 EUR na produkty ekologiczne, natomiast obywatel UE wydaje 60,5 EUR).

Pod względem całkowitej powierzchni gruntów rolnych certyfikowanych jako ekologiczne Ukraina zajmuje 11. miejsce wśród krajów europejskich i 20. miejsce na świecie. Jednocześnie niemal połowę gruntów ekologicznych zajmuje uprawa zbóż (45,4%) (8. miejsce wśród głównych krajów produkujących produkty ekologiczne na świecie). Ponad 18% takich gruntów zajmują rośliny oleiste (4. miejsce), a 5,3% rośliny strączkowe (7. miejsce), za którymi plasują się warzywa – 1,6% (10. miejsce) i owoce – 0,7%. Eksperci szacują, że dynamika wzrostu krajowej produkcji ekologicznej jest 5,5 razy wyższa niż w krajach europejskich i 4,9 razy wyższa niż na świecie (Ministerstwo Polityki Rolnej Ukrainy, 2020). W związku z tym Ukraina dysponuje znacznym potencjałem w zwiększaniu wielkości produkcji i sprzedaży produktów ekologicznych zarówno na rynku krajowym, jak i zagranicznym.

W tabelach 2 i 3 przeanalizowano zbiory płodów rolnych na Ukrainie w kontekście przedsiębiorstw rolnych i prywatnych gospodarstw chłopskich.

Tabela 2

Zbiory płodów rolnych na Ukrainie do 1 listopada 2019.

Płody rolne	Powierzchnia zbioru (tys. ha)		Wielkość produkcji (tys. kwintali)		Plon, kwintal z ha powierzchni zbioru	
	2019	2019 % względem 2018	2019	2019 % względem 2018	2019	2019 % względem 2018
Wszystkie gospodarstwa rolne						
Zboża i rośliny strączkowe	14 340,4	105,6	691 361,9	114,4	48,2	108,3
Nasiona słonecznika	5 759,9	97,2	149 234,4	107,5	25,9	110,7
Buraki cukrowe (do przetwórstwa)	166,3	82,4	70 487,5	74,3	423,9	90,2
Ziemniaki	1 307,7	99,2	202 233,8	90,0	154,6	90,7
Warzywa	440,4	102,4	89 643,8	103,1	203,6	100,6
Kukurydza pastewna	213,4	94,1	53 578,9	91,3	251,5	97,1
Owoce i jagody	x	x	19 901,0	85,6	x	x
Przedsiębiorstwa rolne						
Zboża i rośliny strączkowe	10 242,0	107,3	537 999,3	116,1	52,5	108,2
Nasiona słonecznika	4 657,8	96,5	127 207,6	107,1	27,3	111,0
Buraki cukrowe (do przetwórstwa)	150,4	81,8	65 029,8	73,6	432,5	90,0
Ziemniaki	14,9	98,7	3 395,5	86,8	222,6	87,9
Warzywa	29,2	105,2	11 467,5	104,0	392,3	98,9
Kukurydza pastewna	194,6	93,3	49 954,4	91,3	256,7	97,9
Owoce i jagody	x	x	2 569,2	73,3	x	x
Prywatne gospodarstwa chłopskie						
Zboża i rośliny strączkowe	4 098,4	101,7	153 362,6	108,8	37,4	106,9
Nasiona słonecznika	1 102,1	100,4	22 026,8	110,0	20,0	109,9
Buraki cukrowe (do przetwórstwa)	15,9	88,6	5 457,7	83,9	342,9	94,7
Ziemniaki	1 292,8	99,2	198 838,3	90,0	153,8	90,8
Warzywa	411,2	102,2	78 176,3	102,9	190,2	100,7
Kukurydza pastewna	18,8	103,2	3 624,5	92,3	196,6	89,4
Owoce i jagody	x	x	17 331,8	87,7	x	x

Źródło: Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.

Według tabeli 2 plon produktów roślinnych uprawianych przez przedsiębiorstwa rolne jest znacznie wyższy niż w gospodarstwach chłopskich. Tak więc plon zbóż i roślin strączkowych jest wyższy o 28,8%, słoneczników o 26,7%, ziemniaków o 31%, warzyw o 51,5%, buraków cukrowych o 20,7%. Wynika to z faktu, że przedsiębiorstwa rolne stosują intensywne technologie uprawy roślin i uprawy ziemi.

W ciągu ostatnich trzech lat prywatne gospodarstwa chłopskie miały tendencję do zwiększania powierzchni przeznaczonej pod zboża i rośliny strączkowe, warzywa gruntowe i kukurydzę pastewną. Uprawy te służą jako baza paszowa dla zwierząt gospodarskich, co jest powszechne w przypadku prywatnych gospodarstw chłopskich.

Tabela 3

Produkcja produktów zwierzęcych na Ukrainie

Produkty zwierzęce	Wszystkie gospodarstwa rolne			Przedsiębiorstwa rolne			Prywatne gospodarstwa chłopskie		
	2019	2018	2019 % względem 2018	2019	2018	2019 % względem 2018	2019	2018	2019 % względem 2018
Zwierzęta rzeźne (w wadze żywej, tys. ton)	3 492,7	3 317,6	105,3	2 299,6	2 079,2	110,6	1 193,1	1 238,4	96,3
Produkcja mleka (tys. ton)	9 697,0	10 064,0	96,4	2 727,8	2 755,5	99,0	6 969,2	7 308,5	95,4
Produkcja jaj (mln sztuk)	16 676,6	16 132,0	103,4	9 357,6	8 900,3	105,1	7 319,0	7 231,7	101,2

Źródło: Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy.

Zgodnie z wynikami z 2019 r. w porównaniu do 2018 produkcja mięsa wzrosła o 175,1 tys. ton i wyniosła 3,5 mln ton. W tym roku nastąpił wzrost produkcji mięsa głównie przez przedsiębiorstwa rolne, natomiast produkcja w gospodarstwach nieznacznie spadła.

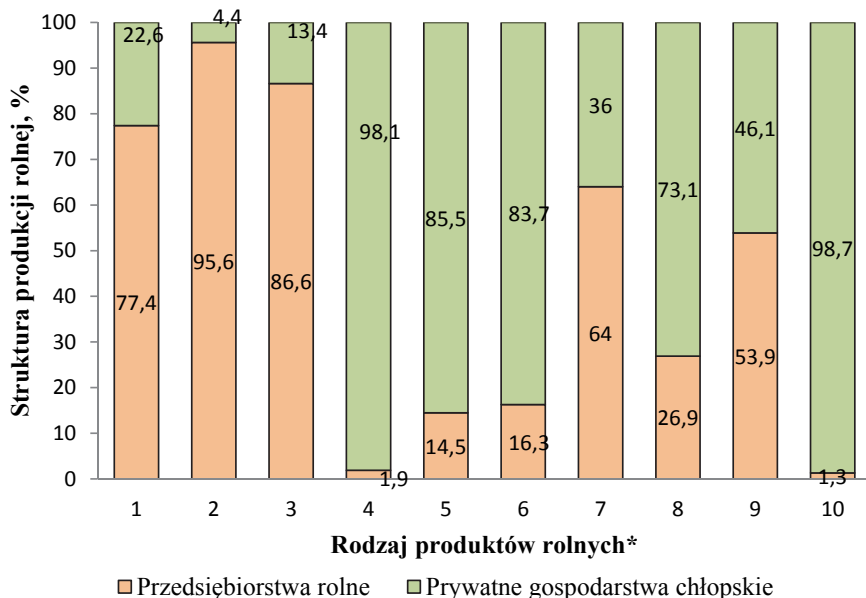
Przemysł mleczarski na Ukrainie charakteryzuje się negatywnym trendem. Z roku na rok spada liczba bydła. W 2019 r. zaobserwowano najniższą liczbę bydła w historii Ukrainy. Na przykład liczba krów mlecznych wynosiła około 1,9 mln. Jednakże spadek jest mniejszy w porównaniu z poprzednim rokiem, możemy więc mówić o spowolnieniu spadku liczby zwierząt gospodarskich.

Spadek liczby krów mlecznych prowadzi do spadku ilości mleka. W 2019 r. Ukraina wyprodukowała około 9,7 mln ton mleka, czyli o 3,6% mniej w porównaniu z produkcją w tym samym okresie 2018 roku. Spadek produkcji zaobserwowano głównie w gospodarstwach chłopskich, natomiast produkcja w przedsiębiorstwach rolnych prawie się nie zmieniła.

Strukturę produkcji głównych rodzajów roślinnych i zwierzęcych produktów rolnych przeanalizowano na rysunku 1.

Rysunek 1 pokazuje, że produkcja rolna na Ukrainie specjalizuje się głównie w uprawie zbóż i roślin strączkowych (77%), buraków cukrowych (95%) i słonecznika (86%). Wynika to z faktu, że uprawy te są bardzo opłacalne. Ponadto duże przedsiębiorstwa rolne posiadają zaawansowany technologicznie sprzęt i potężne maszyny rolnicze, co pozwala im osiągnąć większą produktywność i wydajność produkcyjną.

Wiodącą pozycję w produkcji mięsa w wadze bitej i jaj zajmują duże przedsiębiorstwa rolne: odpowiednio 64,0 i 53,9%.

Rys. 1. Struktura produkcji głównych rodzajów produktów roślinnych i zwierzęcych na Ukrainie.

* 1 – Ziarna i rośliny strączkowe; 2 – Przemysłowe buraki cukrowe; 3 – Słonecznik; 4 – Ziemniaki; 5 – Warzywa; 6 – Owoce i jagody; 7 – Mięso; 8 – Mleko; 9 – Jaja; 10 – Miód

Źródło: Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy, 2019.

Najbardziej pracochłonne branże, takie jak uprawa ziemniaków i warzyw, uprawa owoców i jagód, są prawie w całości przypisywane gospodarstwom chłopskim (odpowiednio od 98,1% do 83,7%). Rodzinne gospodarstwa chłopskie specjalizują się w hodowli bydła mlecznego i dostarczają mleko (73,1%), mięso (36,0%) i miód (98,7%). W ciągu 9 miesięcy 2019 r. Ukraina wyeksportowała 46 200 ton miodu o wartości 86,9 mln USD. Jest to rekordowa ilość w porównaniu z tym samym okresem w poprzednich latach, jak wynika z danych Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO). Najwięcej miodu zakupiły USA (23,2 mln USD), Niemcy (21,1 mln USD) i Polska (12,3 mln USD). Udział tych krajów stanowi ponad 65% eksportu (Państwowa Służba Fiskalna Ukrainy, 2019).

W ten sposób rodzinne gospodarstwa wspierają zatrudnienie ludności wiejskiej i pozostają stabilizującym ogniwem zarządzania, które rekompensuje spadek produkcji rolnej w niektórych sektorach. Gospodarstwa rodzinne zaspokajają potrzeby ludności w zakresie żywności i zarabiają na ludziach z obszarów wiejskich.

Z danych przedstawionych w powyższych tabelach i na rysunku wynika, że rodzinne gospodarstwa chłopskie są dość istotnym elementem kompleksu rolniczego Ukrainy, ponieważ wytwarzają około 43,6% całkowitej ilości produktów rolnych. Rodzinne gospodarstwa to prawdziwie „ukraińskie zjawisko” i odgrywają istotną rolę w bezpieczeństwie żywnościowym kraju.

Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego na Ukrainie zostaną zbadane na podstawie analizy SWOT.

W porównaniu do innych metod główną zaletą analizy SWOT jest zdolność do przetwarzania znacznej ilości informacji w celu określenia aktualnego stanu i kierunków rozwoju obiektu. Jednocześnie, dzięki procedurze analizy dychotomicznej, możliwe jest uzyskanie dość dokładnych szacunków jakościowych czynników zewnętrznych i wewnętrznych, które wpływają na funkcjonowanie i rozwój obiektu w zarówno pozytywny, jak i negatywny sposób.

W ten sposób metoda ta pozwoli zidentyfikować mocne i słabe strony, a także możliwości i zagrożenia dla rozwoju produkcji ekologicznej przez gospodarstwa rodzinne (tab. 4 i 5).

Tabela 4

Mocne i słabe strony prywatnych gospodarstw chłopskich na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego na Ukrainie

Parametry	Mocne strony	Słabe strony
Dostępność zasobów	S_1 – Wystarczająca powierzchnia gruntów rolnych w rolnictwie	W_1 – Niski poziom wyposażenia gospodarstw chłopskich w zasoby finansowe
	S_2 – Optymalna wielkość gruntów rolnych w gospodarstwach chłopskich	W_2 – Niski poziom wyposażenia gospodarstw chłopskich w środki pracy
	S_3 – Brak konieczności zatrudniania pracowników najemnych	
Zgodność z parametrami jakościowymi i technologią	S_4 – Doświadczenie w rolnictwie bez stosowania herbicydów i pestycydów	W_3 – Brak wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie zaawansowanych metod i technologii produkcji ekologicznej
	S_5 – Rzeczywista zgodność większości produktów ze standardami jakości produkcji ekologicznej	W_4 – Brak wiary chłopów we własną zdolność do przejścia na produkcję ekologiczną i obawa przed możliwymi wyzwaniem
Dostęp do zorganizowanego rynku	S_6 – Komunikacja z potencjalnymi nabywcami i reklama własnych produktów za pośrednictwem Internetu	W_5 – Brak odpowiedniej kultury i etyki pracy wśród chłopów w stowarzyszeniach i związkach

Źródło: własne badania.

Podstawa informacyjna analizy SWOT była następująca:

- informacje statystyczne i analityczne wykorzystywane do identyfikacji czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na rozwój rolnictwa ekologicznego w prywatnych gospodarstwach chłopskich;
- wyniki ankiety przeprowadzanej przez ekspertów w dziedzinie produkcji ekologicznej i rolnictwa, wykorzystywane do oceny możliwości i zagrożeń dla rozwoju rolnictwa ekologicznego w prywatnych gospodarstwach chłopskich.

Wykaz tych mocnych i słabych stron prywatnych gospodarstw chłopskich w związku z ich przejściem na produkcję ekologiczną jest w pełni zgodny z powyższymi materiałami i istniejącymi badaniami w tej dziedzinie (Senyshyn i Kundyskiy, 2018).

Tabela 5

Możliwości i zagrożenia dla środowiska zewnętrznego na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego w prywatnych gospodarstwach chłopskich na Ukrainie

Parametry	Możliwości	Zagrożenia
Popyt	O_1 – Wysoki popyt krajowy na produkty ekologiczne poprzez promowanie zdrowego stylu życia	T_1 – Niska wypłacalność ludności jako czynnik zmniejszający popyt na droższe produkty ekologiczne
Konkurencja	O_2 – Niski koszt produktów uprawianych w prywatnych gospodarstwach chłopskich	T_2 – Wysoki poziom konkurencji wśród producentów produktów ekologicznych na rynkach zagranicznych
Polityka wsparcia państwowego na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego na Ukrainie	O_3 – Optymalna państwowa polityka podatkowa ogółem, a zwłaszcza w sektorze rolnym O_4 – Zwiększenie państwowego wsparcia finansowego dla rolników uprawiających produkty ekologiczne O_5 – Państwowy program rozwoju obszarów wiejskich, „zielonej” turystyki i współpracy na obszarach wiejskich	T_3 – Brak wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich na temat potencjalnych korzyści płynących z samoidentyfikacji podatkowej i rolnictwa ekologicznego T_4 – Potężne lobby dużych gospodarstw rolnych w Parlamencie i rządzie Ukrainy T_5 – Brak wsparcia państwowego na rzecz świadczenia usług doradczych w produkcji ekologicznej
Sytuacja społeczno-demograficzna	O_6 – Reforma decentralizacji i rozwoju społeczności na obszarach wiejskich	T_6 – Migracja zarobkowa ludności wiejskiej i kryzys demograficzny
Przyroda i ekologia	O_7 – Sprzyjające warunki pogodowe i klimatyczne oraz zadowalający stan ekologii środowiska na rzecz rolnictwa ekologicznego	T_7 – Globalne zmiany klimatu

Źródło: własne badania.

Wyniki ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców obszarów wiejskich na temat ich podejścia do perspektyw rozwoju prywatnych gospodarstw chłopskich w ramach reformy rolnej są raczej orientacyjne. Około 90% wszystkich badanych chłopów kojarzy swoje życie z działalnością rolniczą. Większość mieszkańców obszarów wiejskich (ponad 65%) wyraża chęć rozbudowy swoich gospodarstw i otrzymania dodatkowych gruntów, a także jest gotowa, aby przejść na rynkowe zasady organizacji pracy (Bulavka, 2012).

Oceniając możliwości i zagrożenia, zastosujemy pięciopunktową skalę klasyfikacji:

- 5 – bardzo silny pozytywny wpływ;
- 4 – silny pozytywny wpływ;
- 3 – średni pozytywny wpływ;
- 2 – pozytywny wpływ poniżej średniej;
- 1 – słaby pozytywny wpływ;
- 0 – brak pozytywnego wpływu.

Tabela 6

Ocena możliwości produkcji ekologicznej przez rodzinne gospodarstwa chłopskie na Ukrainie

Możliwości	Eksperti														Przeciętna ocena
	nr 1		nr 2		nr 3		nr 4		nr 5		nr 6		nr 7		
	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	
O ₁	5	4	5	3	4	4	4	4	5	3	3	3	4	4	15,3
O ₂	4	3	4	3	3	2	3	2	3	1	4	3	4	4	9,6
O ₃	5	4	4	4	5	4	5	4	4	4	4	3	4	3	16,6
O ₄	5	3	5	3	5	3	4	2	5	3	4	3	5	3	13,6
O ₅	4	4	4	3	5	4	5	4	5	3	5	4	4	4	17,0
O ₆	3	2	4	2	3	2	5	3	4	3	4	3	3	2	9,3
O ₇	5	5	5	4	4	4	5	5	4	4	5	4	5	4	20,3

Źródło: własne badania.

W celu wyboru dominujących możliwości (O) należy pomnożyć pozytywny wpływ, który można uzyskać w wyniku wdrożenia możliwości oraz prawdopodobieństwo jego wystąpienia.

Podobnie ocenimy zagrożenia dla rozwoju rolnictwa ekologicznego przez rodzinne gospodarstwa chłopskie (tab. 7).

Tabela 7

Ocena zagrożeń dla produkcji ekologicznej przez rodzinne gospodarstwa chłopskie na Ukrainie

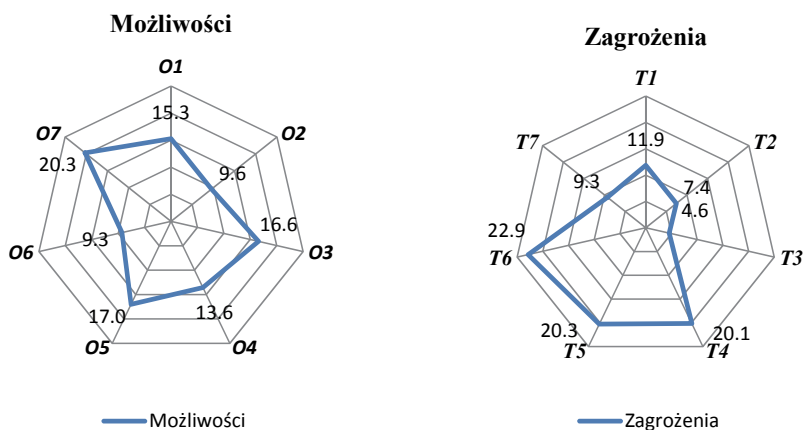
Zagrożenia	Eksperti														Przeciętna ocena
	nr 1		nr 2		nr 3		nr 4		nr 5		nr 6		nr 7		
	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	oceny	pozycje	
T ₁	4	3	3	3	3	2	4	4	4	4	5	3	3	3	11,9
T ₂	3	2	3	3	4	3	4	2	2	2	3	3	2	2	7,4
T ₃	3	2	3	1	2	1	2	2	3	2	3	3	2	1	4,6
T ₄	5	5	4	5	5	4	5	5	4	4	5	3	5	4	20,1
T ₅	5	5	5	4	5	4	4	4	5	5	5	4	4	4	20,3
T ₆	5	5	5	4	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5	22,9
T ₇	4	3	3	2	3	3	4	3	4	2	3	3	3	3	9,3

Źródło: własne badania.

Oceniając zagrożenia, zastosujemy pięciopunktową skalę klasyfikacji:

- 5 – bardzo silny negatywny wpływ;
- 4 – silny negatywny wpływ;
- 3 – średni negatywny wpływ;
- 2 – negatywny wpływ poniżej średniej;
- 1 – słaby negatywny wpływ;
- 0 – brak negatywnego wpływu.

Aby zwizualizować ocenę możliwości i zagrożeń, zastosujemy metodę graficzną (rys. 2).

Rys. 2. Diagramy możliwości i zagrożeń dla rozwoju produkcji ekologicznej prywatnych gospodarstw chłopskich na Ukrainie.

Źródło: własne badania.

Tak więc najbardziej prawdopodobne i wpływowe pozytywne możliwości są następujące:

- O₃ – optymalna państwowa polityka podatkowa ogółem, a zwłaszcza w sektorze rolnym;
- O₅ – państwowy program rozwoju obszarów wiejskich, „zielonej” turystyki i współpracy na obszarach wiejskich;
- O₇ – sprzyjające warunki pogodowe i klimatyczne oraz zadowalający stan ekologii środowiska na rzecz rolnictwa ekologicznego.

Wyniki oceny zagrożeń pokazują, że najbardziej wpływowe zagrożenia są następujące:

- T₄ – potężne lobby dużych gospodarstw rolnych w parlamencie i rządzie Ukrainy;
- T₅ – brak wsparcia państwowego na rzecz świadczenia usług doradczych w produkcji ekologicznej;
- T₆ – migracja zarobkowa zdolnej do pracy ludności wiejskiej i kryzys demograficzny.

Kolejny krok strategicznej analizy perspektyw rozwoju rolnictwa ekologicznego na Ukrainie przez rodzinne gospodarstwa chłopskie to budowa macierzy analizy SWOT ze strategiami SO, ST, WO i WT (tab. 8).

Tabela 8

*Macierz analizy SWOT pokazująca związek środowiska zewnętrznego
z mocnymi i słabymi stronami rozwoju rolnictwa ekologicznego*

Mocne strony	Strategie SO	Strategie ST
S ₁ – Wystarczająca powierzchnia gruntów rolnych w rolnictwie	O ₆ – Reforma decentralizacji i rozwoju społeczności na obszarach wiejskich	T ₄ – Potężne lobby dużych gospodarstw rolnych w Parlamencie i rządzie Ukrainy
S ₂ – Optymalna wielkość gruntów rolnych w gospodarstwach chłopskich	O ₅ – Państwowy program rozwoju obszarów wiejskich, „zielonej” turystyki i współpracy na obszarach wiejskich	T ₃ – Brak wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich na temat potencjalnych korzyści płynących z samoidentyfikacji podatkowej i rolnictwa ekologicznego;
S ₃ – Brak konieczności zatrudniania pracowników najemnych	O ₂ – Niski koszt produktów uprawianych w prywatnych gospodarstwach chłopskich	T ₆ – Migracja zarobkowa ludności wiejskiej i kryzys demograficzny
S ₄ – Doświadczenie w rolnictwie bez stosowania herbicydów i pestycydów	O ₇ – Sprzyjające warunki pogodowe i klimatyczne oraz zadowalający stan ekologii środowiska na rzecz rolnictwa ekologicznego; O ₃ – Optymalna państwowa polityka podatkowa ogółem, a zwłaszcza w sektorze rolnym	T ₇ – Globalne zmiany klimatu
S ₅ – Rzeczywista zgodność większości produktów ze standardami jakości produkcji ekologicznej	O ₄ – Zwiększenie państwowego wsparcia finansowego dla rolników uprawiających produkty ekologiczne	T ₅ – Brak wsparcia państwowego na rzecz świadczenia usług doradczych w produkcji ekologicznej; T ₁ – Niska wypłacalność ludności jako czynnik zmniejszający popyt na droższe produkty ekologiczne
S ₆ – Komunikacja z potencjalnymi nabywcami i reklama własnych produktów za pośrednictwem Internetu	O ₁ – Wysoki popyt krajowy na produkty ekologiczne poprzez promowanie zdrowego stylu życia	T ₂ – Wysoki poziom konkurencji wśród producentów produktów ekologicznych na rynkach zagranicznych
Słabe strony	Strategie WO	Strategie WT
W ₁ – Niski poziom wyposażenia gospodarstw chłopskich w zasoby finansowe	O ₂ – Niski koszt produktów uprawianych w prywatnych gospodarstwach chłopskich; O ₃ – Optymalna państwowa polityka podatkowa ogółem, a zwłaszcza w sektorze rolnym; O ₄ – Zwiększenie państwowego wsparcia finansowego dla rolników uprawiających produkty ekologiczne	T ₃ – Brak wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich na temat potencjalnych korzyści płynących z samoidentyfikacji podatkowej i rolnictwa ekologicznego; T ₄ – Potężne lobby dużych gospodarstw rolnych w Parlamencie i rządzie Ukrainy
W ₂ – Niski poziom wyposażenia gospodarstw chłopskich w środki pracy	O ₄ – Zwiększenie państwowego wsparcia finansowego dla rolników uprawiających produkty ekologiczne	T ₆ – Migracja zarobkowa ludności wiejskiej i kryzys demograficzny

cd. Tabeli 8

W_3 – Brak wiedzy mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie zaawansowanych metod i technologii produkcji ekologicznej	O_7 – Sprzyjające warunki pogodowe i klimatyczne oraz zadowalający stan ekologii środowiska na rzecz rolnictwa ekologicznego	T_5 – Brak wsparcia państwowego na rzecz świadczenia usług doradczych w produkcji ekologicznej; T_7 – Globalne zmiany klimatu
W_4 – Brak wiary chłopów we własną zdolność do przejścia na produkcję ekologiczną i obawa przed możliwymi wyzwaniami	O_1 – Wysoki popyt krajowy na produkty ekologiczne poprzez promowanie zdrowego stylu życia; O_4 – Zwiększenie państwowego wsparcia finansowego dla rolników uprawiających produkty ekologiczne	T_1 – Niska wypłacalność ludności jako czynnik zmniejszający popyt na droższe produkty ekologiczne; T_2 – Wysoki poziom konkurencji wśród producentów produktów ekologicznych na rynkach zagranicznych
W_5 – Brak odpowiedniej kultury i etyki pracy wśród chłopów w stowarzyszeniach i związkach	O_5 – Państwowy program rozwoju obszarów wiejskich, „zielonej” turystyki i współpracy na obszarach wiejskich; O_6 – Reforma decentralizacji i rozwoju społeczności na obszarach wiejskich	T_5 – Brak wsparcia państwowego na rzecz świadczenia usług doradczych w produkcji ekologicznej

Źródło: własne badania.

Wyniki badań

Analiza macierzy SWOT z kierunkami SO, ST, WO i WT umożliwiła przedstawienie optymalnych strategii na rzecz rozwoju rolnictwa ekologicznego przez prywatne gospodarstwa chłopskie, a mianowicie:

- 1) strategia zmian organizacyjnych (strategia ta obejmuje zmianę struktury organizacyjnej prywatnego rolnictwa i jego wejście do pola prawnego jako oficjalny podmiot gospodarczy, tj. utworzenie gospodarstwa rodzinnego);
- 2) strategia reorientacji produktowo-rynkowej (strategia ta przewiduje przejście nowo utworzonych gospodarstw rodzinnych na produkcję produktów ekologicznych).

Jednakże skuteczność tych strategii będzie uzależniona od pewnych działań podejmowanych przez państwo w celu wspierania rolnictwa rodzinnego. Dlatego, naszym zdaniem, w celu pobudzenia rozwoju produkcji ekologicznej na Ukrainie konieczne jest:

- 1) ustalenie wsparcia finansowego dla rodzinnych gospodarstw chłopskich i gospodarstw rolnych przez państwo na szczeblu legislacyjnym, zwłaszcza w okresie przejściowym;
- 2) wprowadzenie bezpłatnych seminariów szkoleniowych dla mieszkańców obszarów wiejskich i rolników, którzy zdecydują się przejść na produkcję produktów ekologicznych (surowców);
- 3) w przypadku właściwych organów – opracowanie (dostosowanie) zbioru dokumentacji technicznej i gospodarczej na rzecz produkcji ekologicznej przez rodzinne gospodarstwa chłopskie i gospodarstwa rodzinne.

Wdrożenie proponowanych środków nie tylko zwiększy wielkość produkcji ekologicznej na Ukrainie, ale także rozwinie potencjał rodzinnych gospodarstw chłopskich i rodzinnych gospodarstw rolnych oraz przyczyni się do wzrostu dochodów rolników i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

Podsumowanie i wnioski

Badania wykazały, że około 545 tys. prywatnych gospodarstw chłopskich posiada optymalne powierzchnie działek o łącznej powierzchni 4,1 mln ha. Łączny udział prywatnych gospodarstw chłopskich w strukturze towarowej produkcji rolnej na Ukrainie wynosi 43,6%. Na Ukrainie prywatne gospodarstwa chłopskie od dziesięcioleci zaangażowane są w mniej dochodowe, lecz istotne branże, takie jak: pszczelarstwo, hodowla bydła mlecznego i mięsnego, uprawa warzyw, owoców i jagód. W warunkach rynkowych dla produkcji rolnej na Ukrainie rodzinne gospodarstwa chłopskie nie są w stanie konkurować o rynki z producentami o wysokiej wartości produkcji. Gospodarstwa chłopskie przegrywają również w konkurencyjnej walce pod względem wielkości, intensywności i wydajności produkcji. Jednakże gospodarstwa chłopskie i gospodarstwa rodzinne posiadają niewątpliwą przewagę nad producentami o wysokiej wartości produkcji, zarówno w kontekście krajowego, jak i zewnętrznego popytu na produkty ekologiczne.

Działalność rodzinnych gospodarstw chłopskich ma na celu przede wszystkim zapewnienie rodzinie żywności na własne potrzeby oraz na sprzedaż. Produkcję w gospodarstwach rodzinnych można opisać jako dość zróżnicowaną: praktycznie w każdym gospodarstwie uprawiane są warzywa, zboża, owoce i jagody, hodowane są ptaki, świnie, bydło, konie, kozy i owce, króliki itp. Umożliwia to praktycznie bezodpadową produkcję, ponieważ odpady z jednego rodzaju produkcji stają się pokarmem lub nawozem dla innego. Taki zamknięty ekologiczny cykl produkcyjny tworzy swego rodzaju naturalny ekosystem i przyczynia się do ekologicznej gospodarki odpadami.

Rodzinne gospodarstwa chłopskie wykorzystują w procesie produkcji głównie pracę rąk oraz nawozy organiczne. Pomaga to przedłużyć okres przydatności do spożycia (jagód, zieleniny), a produkt końcowy nie zawiera obcych zanieczyszczeń i szkodliwych substancji. Świeże warzywa, zielenina, jagody, owoce (zarówno świeże, jak i przetworzone), miód, a także produkty mleczne i mięsne to główne rodzaje produktów, które można postrzegać jako ekologiczne.

Tym samym prywatne gospodarstwa chłopskie mają duże szanse i możliwości, aby zostać producentami produktów ekologicznych.

Udowodniono, że aby rozwinąć swój własny potencjał ekologiczny i osiągnąć sukces, prywatne gospodarstwa chłopskie o optymalnej wielkości powinny zarejestrować się jako podmioty indywidualne. Samoidentyfikacja członków gospodarstwa rodzinnego przez osobę zarządzającą gospodarstwem to powszechna praktyka w Państwach Członkowskich Unii Europejskiej. Pojawienie się gospodarstw rodzinnych powinno mieć pozytywny wpływ na sytuację w sektorze rolnym Ukrainy i rozwój obszarów wiejskich. Obecnie, po uregulowaniu czynności prawnych, gospodarstwa rodzinne będą mogły otrzymywać pomoc finansową w ramach różnych programów rządowych.

Analiza SWOT ujawniła mocne i słabe strony prywatnych gospodarstw rolnych, a także zewnętrzne korzystne i niekorzystne czynniki rozwoju rolnictwa ekologicznego. Jasna i celowa polityka państwa przyczyni się do skutecznej realizacji możliwości i wyeliminowania negatywnego wpływu potencjalnych zagrożeń, w szczególności:

- wprowadzenie ulg podatkowych dla producentów produktów ekologicznych;
- realizacja państwowego programu na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i „zielonej” turystyki;
- realizacja państwowego programu w celu wspierania rozwoju współpracy na obszarach wiejskich;
- eliminacja politycznych dźwigni wpływu na realizację państwowej polityki rolnej i program wspierania małych form producentów rolnych;
- realizacja państwowego programu w celu wspierania rozwoju usług doradczych w zakresie produkcji ekologicznej.

Wdrożenie proponowanych środków zwiększy liczbę gospodarstw ekologicznych i pobudzi produkcję ekologiczną, poprawi warunki życia ludności wiejskiej i rozwoju obszarów wiejskich, zwiększy konkurencyjność gospodarki oraz dochody.

Literatura

- Arbenz, M., Gould, D., Stopes, C. (2016). *Organic 3.0 for Truly Sustainable Farming & Consumption*. IFOAM – Organics International & SOAAN. Pobrane z: https://www.ifoam.bio/sites/default/files/2020-05/Organic3.0_v.2_web.pdf.
- Bouttes, M., Darnhofer, I., Martin, G. (2018). *Converting to Organic Farming as a Way to Enhance Adaptive Capacity*. Pobrane z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13165-018-0225-y>.
- Bulavka, L.V. (2012). *Osobyte selyanske hospodarstvo yak orhanizatsiyno-pravova forma hospodaryuvannya, yoho sut ta shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti funktsionuvannya*. Pobrane z: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/3_1/053.pdf
- Darnhofer, I., Bellon, S., Dedieu, B., Milestad, R. (2010). Adaptiveness to Enhance the Sustainability of Farming Systems. A Review. *Agronomy for Sustainable Development*, nr 30, s. 545-555. Pobrane z: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0394-0_4.
- Komisja Europejska (2019). Organic farming in the EU (Rolnictwo ekologiczne w UE). EU Agricultural Markets Briefs, No 13, 1-12. Pobrane z: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/farming/documents/market-brief-organic-farming-in-the-eu_mar2019_en.pdf.
- Ikerd, J. (2016). *Family Farms of North America*. International Policy Centre for Inclusive Growth, Working Paper No. 152. Pobrane z: https://ipcig.org/pub/eng/WP152_Family_farms_of_North_America.pdf.
- Łukasik, W. (2011). *Potencjalne kierunki rozwoju gospodarstw rodzinnych w aktualnej sytuacji rynkowej. Wieś i rolnictwo w mediach. Gospodarstwa rodzinne – podstawa europejskiego rolnictwa w odniesieniu do PROW 2007-2013*, s. 41-50. Pobrane z: http://andrzej_parzonko.users.sggw.pl/minrol.pdf.
- Ministerstwo Polityki Rolnej Ukrainy (2020). *Orhaniczne vyrobnystvo v Ukrayini*. Pobrane z: <https://agro.me.gov.ua/ua/napryamki/organiczne-virobnictvo/organiczne-virobnictvo-v-ukrayini>.
- Padel, S. (2001). Conversion to Organic Farming: a Typical Example of the Diffusion of an Innovation?. *Sociologia Ruralis*, 41(1), s. 40-61. Pobrane z: <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00169>.
- Państwowa Służba Fiskalna Ukrainy (2019). *Łączna wielkość importu i eksportu pod względem produktów wg kodów UKTZED*. Kijów: SFSU.
- Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy (2018). *Statystyki gospodarcze / Działalność gospodarcza / Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo*. Kijów: SSSU.
- Państwowa Służba Statystyczna Ukrainy (2019). *Statystyki gospodarcze / Działalność gospodarcza / Rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo*. Kijów: SSSU.
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008 r. ustanawiające szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej. Pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2008/889/oj>.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/848 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007. Pobrane z: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2018.150.01.0001.01.ENG
- Senyshyn, O., Kundytskyj, O. (2018). Application of SWOT Analysis Method in Forming the Organic Farming Development Strategy as a Basis of Success of the Food Industry in Ukraine. *Journal of Management and Finance*, Vol. 16, No. 1/1/2018. Pobrane z: http://wzr.ug.edu.pl/zif/7_16.pdf.

- Ustawa Ukrainy nr 436-IV of 07.02.2019. Pobrane z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
- Ustawa Ukrainy nr 2496-VIII w sprawie podstawowych zasad i wymogów dotyczących produkcji ekologicznej, obrotu i oznakowania produktów ekologicznych z dnia 10.07.2018. Pobrane z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19>.
- Ustawa Ukrainy nr 742-IV o prywatnych gospodarstwach chłopskich z dnia 05.04.2015. Pobrane z: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15>.
- Ustawa Ukrainy nr 2497-VIII zmieniająca kodeks podatkowy Ukrainy i niektóre ustawy Ukrainy o stymulowaniu tworzenia i działalności gospodarstw rodzinnych z dnia 10.07.2018. Pobrane z: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2497-19>.
- Willer, H., Lernoud J. (2019). *The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2019*. Bonn: Research Institute of Organic Agriculture (FiBL) and IFOAM – Organics International. Pobrane z: <https://shop.fibl.org/chen/mwdownloads/download/link/id/1202/>.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF ORGANIC PRODUCTION IN FAMILY FARMING IN UKRAINE

Abstract

The article reveals the problems of organic farming in Ukraine. The study showed that small producers, such as family farms, have the ability to produce organic products in accordance with the appropriate requirements. A SWOT analysis of the process of organic farming by a private peasant household was conducted as well as the main opportunities and threats, strengths and weaknesses of its functioning and development were identified. The strategy of development of the Ukrainian organic agriculture of family farms has been chosen. It will give the chance to pursue it further by means of strategic directions, such as: tax incentives for producers of organic products, implementation of the state program for sustainable development of rural areas, "green" tourism and rural cooperation, elimination of political levers of influence on the implementation of state agricultural policy, as well as implementation of the state program to support the development of advisory services in the field of organic production.

Keywords: private peasant households, family farms, organic production, SWOT analysis, development strategy.

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 29.09.2020.

